Email:

conference@houghtonstreetreview.com

Website:

www.houghtonstreetreview.com/index.php/conference

© 2026 International Online Conference on Multidisciplinary Academic Research. All Rights Reserved.

Editor-in-Chief:

Dr. Ewelum Johnson Nnadi

Managing Editors:

1.Harold Jan R. Terano

2.Dr. Mandakini Singla

3.Massoud Kaykhaii

KLARNET IJROCHILIGIDA NAFAS OLISH TEXNIKASI VA TOVUSH TEMBRINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI

Abrayev Baxtiyor Alakulovich
Termiz Shahar 1-son bolalar musiqa va san'at maktabiKlarnet sinfi o'qituvchisi:
https://doi.org/10.5281/zenodo.24202750

Annotatsiya: Ushbu maqolada damli yog'och cholg'ulardan biri bo'lgan klarnetda professional ijrochilik san'atining poydevori hisoblangan nafas olish texnikasi hamda tovush tembrini shakllantirish masalalari ilmiy-metodik va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada diafragmal-qovurg'alararo nafas olish usulining afzalliklari, nafas tayanchi (opora)ni hosil qilish mexanizmlari hamda mushtuk (ambushur) va trostning tembr sifatiga ko'rsatadigan ta'siri atroflicha yoritilgan. Shuningdek, klarnet registrlaridagi akustik o'zgarishlar va tembr tozaligiga erishish usullari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Klarnet, nafas olish texnikasi, diafragma, nafas tayanchi (opora), tovush tembri, ambushur, trost, registrlar, intonatsiya, akustika.

KIRISH

Damli musiqiy cholg'ular ijrochiligida tovush hosil bo'lishining birlamchi va asosiy manbai — ijrochining nafas apparati va undan chiquvchi havo oqimidir. Klarnet cholg'usi o'zining keng dinamik diapazoni, boy va ifodali tembr boyoqlari, shuningdek, inson ovoziga yaqin bo'lgan mayinligi bilan boshqa damli yog'och cholg'ulardan ajralib turadi. Ushbu boy imkoniyatlarni to'liq namoyon etish va mukammal badiiy ijroga erishish, eng avvalo, sozandaning nafas olish texnikasini qanchalik to'g'ri egallaganligiga hamda tovush tembrini hosil qilish qonuniyatlarini qay darajada tushunishiga bog'liq.

Musiqa ta'limi amaliyotida ko'pincha yosh klarnetchilarning texnik imkoniyatlarini rivojlantirishga e'tibor qaratilib, nafas olishning fiziologik va akustik asoslari hamda tembr sifati ikkinchi darajali masala sifatida qaralishi uchrab turadi. Biroq, noaniq intonatsiya, tez charchash, g'adir-budur yoki qisqichbaqasimon tovush taralishi to'g'ridan-to'g'ri noto'g'ri nafas va noto'g'ri shakllangan lab apparati (ambushur)ning oqibatidir. Shu munosabat bilan, klarnet ijrochiligida nafas olish texnikasi va tovush tembrini shakllantirish masalalarini kompleks ravishda o'rganish va ilmiy-metodik asoslash dolzarb va muhim vazifa hisoblanadi. Maqolaning maqsadi — klarnetda nafas olishning optimal usullari va tembr sifatini oshirish omillarini har taraflama tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ASOSIY QISM

Fiziologik va akustik poydevor: Diafragmal nafas hamda nafas tayanchi (opora). Klarnetda tovush hosil bo'lishi trost (qamish)ning havo bosimi ta'sirida tebranishi natijasida yuzaga keladi. Ushbu tebranishning barqaror va tekis bo'lishi bevosita o'pkadan chiquvchi havo oqimining bosimiga bog'liq. Damli cholg'ular metokidada nafas olishning bir necha turlari ajratiladi (ko'krak, qorin va aralash). Klarnet ijrochiligida eng samarali va professional hisoblangan usul bu — diafragmal-qovurg'alararo (aralash) nafas olishdir.

Email:

conference@houghtonstreetreview.com

Website:

www.houghtonstreetreview.com/index.php/conference

© 2026 International Online Conference on Multidisciplinary Academic Research. All Rights Reserved.

Editor-in-Chief:

Dr. Ewelum Johnson Nnadi

Managing Editors:

1.Harold Jan R. Terano

2.Dr. Mandakini Singla

3.Massoud Kaykhaii

Nafas olish jarayonida diafragma mushagi pastga siljiydi, qorin va qovurg‘alararo mushaklar kengayib, o‘pkaning pastki va eng sig‘imli qismiga havo to‘ladi. Bu jarayonda quyidagi omillarga alohida e’tibor qaratiladi: Chuqur va tez nafas olish: Nafas og‘iz orqali, til ildizini tushirgan holda, shovqinsiz va tez olinadi. Yelkalar va ko‘krakning yuqori qismi ko‘tarilmasligi lozim. Nafas tayanchi (Opora): Bu nafas chiqarish jarayonida diafragma va qorin mushaklarining faol nazorati bo‘lib, havo bosimini bir maromda va doimiy ushlab turishni ta’minlaydi. Tayanch mavjud bo‘lgandagina klarnetning eng pastki (pianissimo) va eng baland (fortissimo) dinamikalarida tovush balandligi (baland-pastligi) o‘zgarmaydi va intonatsiya sofligi saqlanadi.

Nafas tayanchi bo‘lmaganda, havo bosimi pasayib, tovush qaltiraydi yoki diapazonning yuqori registrlarida intonatsiya pastlab ketadi. Shuning uchun, klarnetchi nafasni shunchaki ushlab turmasdan, uni yo‘naltirilgan havo ustuni sifatida cholg‘u ichiga ravon yo‘naltirishi kerak.

Ambushur va mushtuk-trost tizimining tembr shakllanishidagi roli. Tovush tembri — bu tovushning o‘ziga xos boyligi va akustik bo‘yog‘idir. Klarnetda tembr poydevori ijrochining lab va yuz mushaklari tizimi, ya’ni ambushur orqali yaratiladi. Ambushurning asosiy vazifasi — mushtuk va trostni to‘g‘ri qamrab olish hamda trost tebranishi uchun optimal sharoit yaratishdir.

Ambushurni shakllantirishda quyidagi qoidalarga amal qilinadi: Pastki labning joylashuvi: Pastki lab pastki tishlar ustiga biroz bukiladi va trost uchun mayin, lekin elastik tayanchni hosil qiladi. Yuqori tishlar: Yuqori tishlar mushtukning ustki qismiga mahkam va tekis tayanadi.

Lab burchaklari: Lab burchaklari markazga qarab jipslashadi (go‘yoki hushtak chalayotgandek yoki "O" unlisini aytayotgandek), bu esa havo yon tomondan chiqib ketishining oldini oladi va mushtuk atrofida teng bosim hosil qiladi.

Ambushur o‘ta siqilgan (qisilgan) bo‘lsa, trost tebranishdan to‘xtaydi va tovush ingichka, quruq va o‘tkir bo‘lib qoladi. Aksincha, ambushur o‘ta bo‘sh bo‘lsa, tovush xira, nazal (burnidan chiqqandek) va intonatsion jihatdan beqaror bo‘ladi.

Shuning bilan birga, trost va mushtukning mosligi tembr sofligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Trostning qattiqligi ijrochining nafas kuchi va ambushur rivojlanganligiga mos kelishi kerak. O‘ta yumshoq trost yuqori registrda xirillaydi, o‘ta qattiq trost esa pastki registrda qattiq va qo‘pol tovush beradi.

Klarnet registrlarida tembr tekisligiga erishish va vokalizatsiya. Klarnet uchta asosiy registrga bo‘linadi va har bir registr o‘zining tembr xususiyatlariga ega: Shalyumo (Chalumeau) registri (pastki registr): Chuqur, to‘q, sirli va kadife simon tembrga ega. Bu registrda havo sarfi ko‘proq bo‘lib, nafas tayanchining mustahkam bo‘lishi va og‘iz bo‘shlig‘ining keng saqlanishi talab etiladi.

Klarino (Clarino) registri (o‘rta va yuqori registr): Yorqin, tushunarli, jarangdor va poetik xarakterga ega. Bu registr klarnetning eng chiroyli va melodik registri hisoblanadi.

Altissimo registri (o‘ta yuqori registr): O‘tkir, virtuoz va keskin tembr. Bu registrda to‘g‘ri ambushur va havo tezligini to‘g‘ri boshqarish o‘ta muhimdir.

Ushbu registrlar o‘rtasidagi tembr farqlarini yumshatish va butun diapazon bo‘ylab bir xil, tekis hamda jarangdor tovushga erishish klarnetchining yuksak mahoratidan dalolat beradi. Bunda vokalizatsiya (ichki eshitish va tomoq holati) prinsipi qo‘llaniladi. IJrochi turli registrlarda chalayotganda tomoq va til holatini xuddi

Email:

conference@houghtonstreetreview.com

Website:

www.houghtonstreetreview.com/index.php/conference

© 2026 International Online Conference on Multidisciplinary Academic Research. All Rights Reserved.

Editor-in-Chief:

Dr. Ewelum Johnson Nnadi

Managing Editors:

1.Harold Jan R. Terano

2.Dr. Mandakini Singla

3.Massoud Kaykhaii

xonandalar kabi o‘zgartiradi: Pastki registrda — tomoq ochiq, til pastda ("A" yoki "O" unlisi holati). Yuqori registrda — tilning ortki qismi biroz ko‘tariladi ("I" yoki "YU" unlisi holati), bu esa havo oqimining tezlashishini ta’minlaydi.

Tovush tembrini va nafasni rivojlantiruvchi amaliy mashqlar. Klarnetda tembr va nafas texnikasini takomillashtirish uchun quyidagi uslubiy mashqlar tizimiga tayaniladi: Uzun tovushlar (Long tones): Klarnetchi kunlik mashg‘ulotni turli dinamikalarda (crescendo va diminuendo) uzun tovushlarni ushlab turishdan boshlashi kerak. Bu mashq nafas tayanchini mustahkamlaydi, intonatsiyani tekshiradi va ambushur chidamliligini oshiradi.

Overtno mashqlari (Garmonikalar): Pastki barmoq ushlanmasi (applikatura)da faqat nafas bosimi va tomoq holatini o‘zgartirish orqali yuqori garmonika tovushlarini chiqarish. Bu mashq ichki eshitish va havo oqimini aniq yo‘naltirish hissini mukammal rivojlantiradi.

Interval va arpedjio mashqlari: Katta intervallarga sakrashda ambushur va nafasning keskin o‘zgarmasligini nazorat qilish. Tovush bir registrga o‘tganda tembr rangi keskin uzilib qolmasligi shart.

XULOSA

Klarnet ijrochiligida nafas olish texnikasi va tovush tembrini shakllantirish bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan yaxlit va mukammal tizimdir. To‘g‘ri va professional ravishda yo‘lga qo‘yilgan diafragmal nafas olish hamda mustahkam nafas tayanchi (opora) klarnetning barcha registrlarida intonatsion soflik va dinamik erkinlikni ta’minlaydi. O‘z navbatida, to‘g‘ri shakllantirilgan ambushur, mos mushtuk va trost tanlovi hamda vokalizatsiya usullarini qo‘llash cholg‘uning o‘ziga xos jozibali, mayin va boy tembr boyoqlarini ochib beradi.

Pedagogik amaliyotda ushbu elementlarga alohida va tizimli yondashish, yosh ijrochilarga nafas va tembr mexanizmlarining fiziologik hamda akustik mohiyatini chuqur uqtirish kelajakda yuksak maxoratli va professional klarnetchilarni tayyorlashning mustahkam kafolati hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Rozanov, S. Shkola igri na klarnete. Moskva: Muzyka, 1989.
2. Fedotov, A. Metodika obucheniya igre na duhovyh instrumentah. Moskva: Muzyka, 1975.
3. Dikov, B. Ocherki po metodike obucheniya igre na klarnete. Moskva: Muzgiz, 1961.
4. Yagudin, Y. O razvitii mehanicheskoy tehniki i zvukoizvlecheniya na duhovyh instrumentah. Moskva: Gosmuzizdat, 1957.
5. Volkov, A. Shkola igri na klarnete. Toshkent: O‘qituvchi, 1991.
6. Umarov, M. Damli cholg‘ularda ijrochilik san’ati va o‘qitish metodikasi. Toshkent: Musiqa, 2008.
7. Alimov, F. Klarnet cholg‘usi uchun pyesalar va ularning ijrochilik tahlili. Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
8. Brymer, J. Clarinet (Yehudi Menuhin Music Guides). London: Macdonald and Jane's, 1976.